

"לא ימוש ספר התורה הזה מפיד" - ליקוטי מוהר"ן ק"י ר' אהרן פרידמן

פתיחה

במאמר זה ננסה להבין מעט מכוונת רבי נחמן מברסלב בליקוטי מוהר"ן תורה ק"י.

כדרכו רבי נחמן מפרש את הפסוקים בצורה הנראית מנוגדת לפשט הפסוקים אך לאחר עיון מעמיק בדבריו נראה כי דווקא בדרך זו מובנים ומושגים הפסוקים בצורה עמוקה יותר. ואם אז לא נזכה להבין את כל כוונתו לאמיתתה כבר אמר בעצמו והובא בספר חיי מוהר"ן וז"ל שגם בני אדם השומעים התורה של הצדיק האמת ואינם מבינים אותה, לעתיד בעולם הבא יבינו, כי עיקר התורה שלי היא להנשמות.

תורה ק"י ליקו"מ קמא

תורה ק"י בליקוטי מוהר"ן קמא מתייחסת אל הפסוק ביהושע א' י"א ימוש ספר התורה הזה מפיד". ונעתיק כאן את דבריו וז"ל :

"כי התורה היא רוחניות ואשר זך ישר פעלו, ושכלו רוחני יכול לתפס כל התורה כלה ולא ישכח דבר, כי דבר רוחני אינו תופס מקום ויכולה התורה להתפשט ולשכן בשכלו, אך מי שהוא מגשם דברי התורה ועושה ממנה ממשות, אזי יש לה שיעור וקצבה כמה הוא יכול לתפוס בשכלו ולא יותר, ואם ירצה להשיג יותר אזי ידחה מה שכבר נכנס בשכלו כדרך כל דבר גשמי, אם הוא כבר מלא אם ימלאנו יותר, ידחה מה שהיה בו כבר ומזה בא השכחה. וזהו "לא ימוש ספר התורה" ימוש - מלשון ממשות כמו שכתוב "וימוש חשך" כלומר הזהר שלא תהיה ממשות וגשמיות בדברי התורה. "מפיד" - כלומר מחמד פיד שיוצא מאתך. יהיה לה ממשות וגשמיות, תזהר מזה" עכ"ל.

המקור - יהושע א'

ביהושע בתחילת הספר ישנה אזהרה של הקב"ה ליהושע על דברי תורה וזה לשון הכתוב "רק חזק ואמץ מאד לשמר לעשות ככל התורה אשר צוך משה עבדי אל תסור ממנו ימין ושמאל למען תשכיל בכל אשר תלך, לא ימוש ספר התורה הזה מפיד והגית בו יומם ולילה למען תשמר לעשות ככל הכתוב בו כי אז

תצליח את דרכיך ואז תשכילי" [שם פסוקים ז, ח]. והנה לכאורה ישנה כפילות באזהרה, והאזהרה של לא ימוש ספר התורה מיותרת, עוד צריך להבין את הביטוי המיוחד של "לא ימוש... מפיד". עוד ננסה לעיין בגמ' מסכת תמורה דף טז. וז"ל 'אמר רב יהודה אמר שמואל שלשת אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה אמרו לו ליהושע, שאל, אמר להם לא בשמים היא... אמר רב יהודה אמר רב בשעה שנפטר משה רבינו לגן עדן אמר לו ליהושע שאל ממני כל ספקות שיש לך אמר לו, רבי, כלום הנחתיך שעה אחת והלכתי למקום אחר לא כך כתבת בי 'ומשרתי יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האוהלי' מיד תשש כחו של יהושע ונשתכחו ממנו שלש מאות הלכות ונולדו לו שבע ספקות ועמדו כל ישראל להורגו, אמר לו הקב"ה לומר לך אי אפשר לך וטורדן במלחמה" עכ"ל הגמ'. והנה בביאור הגמ' נראה שצריך להבין מדוע נשתכחו הלכות בימי אבלו של משה ובשלמא לרב אפשר לפרש שנשתכחו כי נתגאה אך לשמואל קשה, עוד צריכים אנו להבין במימרא דרב את שאלת משה ותשובת יהושע (לכאורה ממה שמושה לא ענה לו אלא הקב"ה ענה לו נראה שמושה מת מיד אחר תשובת יהושע וכתוצאה מכך נשתכחו ההלכות ונולדו הספקות), עוד צריך להבין היכן מצאה הגמ' רמז לדבריה בדברי הכתוב.

ענין הזכרון והשכחה

בענין הזכרון מצינו בספר המידות של רבי נחמן כמה מימרות שעל פניהן אינן מובנות ונצטט כמה מהן וז"ל :

על ידי לימוד בפה מלא בא זכירה, - כשתצייר לפניך צורת אביך ואמך תבוא לזכירה, - על ידי מצוות מעשיות האדם נתר ממדת שכחה ונקשר במידת זכירה, - על ידי כזבים בא שכחה, - מי שאין לו זכרון יחזיר את בני האדם בתשובה" עכ"ל.

והנה דבריו הק' נראים תמוהים. כדי להבין את כוונת רבי נחמן צריך להבין את המושגים זכירה ושכחה, והנה רואים אנחנו שגם אצל הקב"ה מצאנו יחס של זכרון ויחס של שכחה וכמו שמתפללים בימין הנוראים "זוכר כל הנשכחות" והרי קמיה קב"ה לא שייך ענין שכחה, אך הסבר הדברים הוא שזכרון היינו כאשר האדם במצבו העכשוי מקושר במחשבתו אל דבר קדום, ושכחה היינו כאשר האדם מנותק במחשבתו מהענין האמור, ובכך מובן מה שייכים מושגי שכחה וזכרון כלפי הקב"ה כי כאשר הקב"ה מתייחס אל הנברא משגיח ומשפיע עליו נקרא הדבר בשם זכרון על דרך משל כעין מה שהאדם זוכר להבדיל אלפי הבדלות, השם יתברך מתייחס אל הנברא וחי' בהיפוך הדברים נקרא מצב של שכחה. וכן מצאנו בענין מתנות עניים לקט שכחה ופאה שהתורה צוותה שהחלק מהתבואה שאליו היחס מרוחק ינתן לעניים לקט - שתי שיבולים שנפלו ואין להם חשיבות בפני עצמם, שכחה - עומר שאדם שכח בשדב ופאה - הפירות המצויים דוקא בקצה השדה כל אלו שהיחס בינם לבין הבעלים קלוש יותר ניתן לעני זהו ענין השכחה.

היוצא מכל דברינו שזכרון היינו התקשרות אל מקור הדברים (האדם זוכר את מה שהיה במקור בתחילה) ושכחה היינו התנתקות, ומתוך זה אנו מבינים גם מדוע נקרא ר"ה יום הזכרון דהרי ידוע שכל שנה ושנה מתעוררים מחדש אותם ענינים שהיו באותו זמן בפסח-הגאולה בשבועות - מתן תורה ובראש השנה מתחדש ענין בריאת העולם זו השיבה אל מקור בריאת העולם וזה ענין התיקונים הגדולים הנעשים

בראש השנה שאז חוזר העולם אל המצב לפני החטא וממילא שייך אז ענין יום הדין שהכל נבחן אם ראוי הוא להתקיים וזהו ענין יום הזכרון (ועיין בספר אורי וישעי למרן הגרי"מ חרל"פ שהרחיב הרבה בענין זה).

מתוך דברים אלה נוכל להבין חלק מדברי רבי נחמן בספר המידות, מ"ש "כשתצייר לפניך צורת אביך ואמך תבוא לזכירה" הסבר הדבר הוא שאביו ואמו של האדם הם שורשו ומקורו וע"י שמצירים מתקשר לשורשו וזו בחי' זכירה, עוד מובן מ"ש "מי שאין לו זכרון יחזיר את בני האדם בתשובה" ומקובלנו מבית מדרשו של הרב קוק שענין התשובה הוא מלשון לשוב אל המקור ולכן ע"י החזרה בתשובה מתקנים את ענין הזכרון, עוד מובן מ"ש "על ידי כזבים בא שכחה" שענין השקר והאמת הוא עפ"י ההתאמה של הדבר הנאמר עתה למה שקרה במציאות, התאמה למקור היינו אמת ומשהו שאינו מתאים היינו שקר ולכן ע"י כזבים בא שכחה.

עוד כתב שם וז"ל "על ידי מצוות מעשיות האדם ניתר ממדת שכחה ונקשר במידת זכירה" ובביאור דברו הק' נראה שצריך לדקדק בדבריו מדוע לא כתב בפשטות שעל ידי מצוות מעשיות בא לידי זכרון וכד' וכמו שכתב בשאר המימרות, ונראה להסביר שהרי הטבע נראה כמתנהג על פי עצמו וכאילו ח"ו עזב ה' את הארץ, בחי' שכחה, וזהו כל ענין הנהגת הטבע שתהא השגחתו יתברך מוסתרת, ובחינת המצוות המעשיות הוא להביא חיות אלוקית אל תוך עולם המעשה ולכן כל העבודה הנרצית היא דווקא במצוות מעשיות ולכן דקדק וכתב "שניתר ממדת שכחה", שהרי קודם עשיית המצווה המעשית היה הטבע כביכול בבחי' שכחה וע"י המצווה המעשית נכנס בטבע ענין הזכרון שהכל מושגח וקשור בו יתברך שהוא מקור הכל.

סגולת הלימוד בפה בקול

בענין מה שכתב שעל ידי לימוד בפה מלא בא זכירה. כן כתב בשו"ע יו"ד הלכות ת"ת ס' רמ"ו ס' כ"ב "כל המשמיע קולו בשעת תלמודו מתקיים בידו אבל הקורא בלחש במהרה הוא שוכח" עכ"ל השו"ע. והנה מקור דברים אלו נראה שהוא גמ' בעירובין נג' -נד. וז"ל הגמ' "ברוריה אשכחתי לה הוא תלמידא דהוה קא גריס בלחשיה, בטשה ביה, אמרה ליה: לא כך כתוב (שמואל ב' כ"ג) "ערוכה בכל ושמרה", אם ערוכה ברמ"ח אברים שלך - משתמרת, ואם לאו - אינה משתמרת. תנא: תלמיד אחד היה לרבי אליעזר שהיה שונה בלחש, לאחר שלש שנים שכח תלמודו... אמר ליה שמואל לרב יהודה: שיננא, פתח פומיך קרי, פתח פומיך תני, כי היכי דתתקיים בידך ותוריד חיי. שנאמר (משלי ד') כי חיים הם למצאיהם ולכל בשרו מרפא, אל תקרי למצאיהם אלא למוציאיהם בפה. עכ"ל הגמ'. והנה מדברי הגמ' מתבררת החשיבות הרבה שיש בלימוד בקול, אך דרוש בירור מדוע לא מספיק לימוד בלחש או קריאה בעיניים.

ענין תושב"כ ותושבע"פ

בביאור הענין נראה שיש להקדים: הגמ' בעירובין נד. אומרת: "א"ר אלעזר מאי דכתיב "חרות על הלוחות" אלמלי לא נשתברו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל" ונראה פשט הדברים כדכתב רש"י וז"ל "חרות משמע חקוק

ואינו נמחק לעולם, ע"י הלוחות היתה התורה חקוקה לישראל מהשתכח מהם עולמית והנה ידוע שההבדל בין לוחות ראשונות לשניות הוא שלוחות ראשונות הם בבחינת תורה שבכתב ולוחות שניות הם בחינת תושבע"פ, תושב"כ היינו שכל התורה כולה באה מהקב"ה וזהו מה שאמרו חז"ל שכל התורה כולה היתה בלוחות ראשונות ובזה לא שייך כל שינוי ולא שייך חידוש, אלא הכל קבוע מן שמיא ובזה לא שייך שכחה כיון שהכל כתוב ונמצא וזהו כוונת ר' אלעזר שהכל היה טבוע בטבע בחי' חריתה לא רק כתוב על, אלא חלק מהמציאות - "חרות על הלוחות". אך תושבע"פ היינו הבחינה שמצד ישראל ומצד חכמי התורה מה שמחדשים ומבארים את דברי התושב"כ, תושב"כ באה מלמעלה למטה ותושבע"פ עולה מלמטה למעלה עד כדי ש"לא בשמים היא" והקב"ה בכבודו ובעצמו אומר "נצחוני בני", ובזה לא שייך שכחה כיון שהדברים הם רק בע"פ ואינם מוחלטים ע"י כתב. ובאמת שבי"ד גדול יכול לבטל דברי בי"ד חברו הקטן כי אין זה כתושב"כ שאין כל חכמי ישראל יכולים להוסיף או לגרוע אות אחת ממנה. תושבע"פ מתייחסת אל הדברים המעשיית הזמניים תקנת חכמים וכד' וכלשון הרב קוק באורות התורה פרק א' "בתושבע"פ אנו יורדים כבר לחיים אנו חשים שהננו מקבלים את האורה הגדולה בצינור השני של הנשמה, בצינור המתקרב אל חיי המעשה. עכ"ל.

ע"פ הקדמה זו מבינים אנו את השכחה הגדולה בזמן פטירתו של משה רבינו, אמרו חז"ל "פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה" משה רבינו היה בבחי' שמש - יום אז הכל ברור בחי' תושב"כ, אך יהושע היה המנהיג של עם ישראל בתקופה של 'יזיהי אחרי מות משה עבד ה' " תקופה של החשכה מסוימת בגלל פטירת משה רבינו, אך יהושע, בבחינת תושבע"פ, רק הוא יכול להכניס את ישראל לארץ אל החיים המעשיים וכל זה מתוך ההארה של משה - של התושב"כ. וזהו ענינה של ארץ ישראל שיהושע כובש בשביל עם ישראל הפרדות מן ההנהגה הניסית של אוכלי המן והכנסות אל מהלך של הנהגה טבעית בארץ ישראל. ולכן נוצר מצב של "השתכחו הלכות מישראל" מאור התושב"כ, משה רבינו, איננו ועמו הלך הזכרון וניתן תוקף לשכחה שנובעת מהעיסוק בזמניות ובחומריות, בגשמיות המוגבלת במקום ובזמן ולכן אין אפשרות לזכור הנ"ל, כפי שביארנו לעיל שכחה נובעת מחוסר קשור אל המקור. יהושע שלא רצה לשאול ממשה - המקור, נשתכחו ממנו הלכות והתעוררו לו ספקות. החמריות והגשמיות מכסות הן על שורש כל היש וממילא באה השכחה.

קול ודיבור

בדרכי הדבור של האדם מבחינים אנו בשני שלבים שלב הקול שבו יוצא הקול הפשוט מתוכו של האדם, ושלב חתוכו של קול זה ע"י ה' מוצאות הפה ויצירת ההברה המבוקשת זהו הדבור, וכן על דרך משל בענין ההשפעה האלוקית בעולם מתחילה היא בבחי' קול ובהתפרטותה היא בבחי' דבור ואלו הן בחינות תושב"כ ותושבע"פ. תושב"כ בחי' קול ותושבע"פ בחי' דבור וכן מצינו בספר דברים שיעקר שמו דברים הוא מפני שהוא הממוצע בין התושב"כ לתושבע"פ שהרי משה אמרו לישראל וכמש"כ המהר"ל בכמה מקומות, ובספר דברים פרק י"ז פסוק י' "ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך" והיינו בחי' תושבע"פ, הוראת חכמי ישראל, וכן שם פסוק י"א 'לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל'. וזהו גם ענין השם תורה שבעל פה היינו שמקומה בפה מקום חיתוך הדבור בחי' דבור, משא"כ תושב"כ היא בבחי' קול

וכמו שמצאנו באריכות בפרשת יתרו "ויחי קולות וברקים...וקול שפר חזק מאד...ויחי קול השפר הולך וחזק מאד משה ידבר והאלהים יעננו בקול", ועתה מבינים אנו את דברי הברייתא לגבי זכרונות ושופרות "יאמרו לפני זכרונות כדי שיעלה זכרונכם לפני ובמה בשופר" ששופר ענינו השמעת הקול בלבד והוא מעורר הזכרון ולכן הברכה היא "לשמוע קול שופר" קול דייקא.

על פי הקדמות אלו זוכים אנו להבנה בדברי הגמ' בעירובין שהבאנו לעיל שברוריה בעטה בה הוא תלמיד שגרס בלחישה וכן הוא תלמיד שגרס בלחישה ושכח תלמודו.

והדברים מתבארים עפ"י מ"ש רבנו הבן איש חי בספרו על אגדות הש"ס בן יהוידע וז"ל "ולכן צריך האדם ללמוד תורה בקול ודבור יחד ואם ילמוד בלחש הרי כאן דבור דווקא וחסר קול ולכן אינו מתקיים תלמודו". עכ"ל.

ביאור דבריו שצריך האדם לקשר את בחי' הקול ההשפעה מלמעלה עם הדבור היינו תןשבע"פ ולחישה היינו דבור ללא קול וזה גורם שכחה כשאנו מחובר אל השורש והמקור וזה מה שמצינו בחז"ל ובמדרשים שסומכים דבריהם על דברי התושב"כ (היינו חיבור תושב"כ ותושבע"פ).

ועכשיו מובנים דברי ר' נחמן בספר המדות 'על ידי למוד בפה מלא בא זכירה' ודקדק בדבריו פה מלא ולא כתב 'על ידי למוד בקול' אלא לימוד בפה מלא והיינו ש"הפה"- בחינת הדבור, "מלא"- בבחינת הקול. שהרי דבור ללא קול, היינו ככלי ללא מילוי שהרי יש את ההכנה הגמורה ורק צריך הקול לבוא ולהחתך וזהו דקדוק דבריו הק' 'על ידי למוד בפה מלא בא הזכירה'.

ענינו של ה"פה"

פיו של האדם משמש אותו לדבור ולאכילה, בשני ענינים אלו ניכרת מעלתו היחודית של הפה על פני שאר אברי האדם, הפה הוא המקום בו יש חבור בין הרוחניות והגשמיות שבאדם. כל שאר אברי הגוף נראים כשל הבהמה אך מעלת האדם היא בהיותו מדבר, "ויחי האדם לנפש חיה" תרגם אונקלוס "רוח ממללא" וזה ה"ויפח באפיו נשמת חיים" שם החבור בין הדעת לגוף שיכול האדם לגלות ולבטא את עצמו בכלים ומכשירים גשמיים (וכמו שידוע בשם המהר"ל על מה שמשא היה כבד פה וכבד לשון).

ענין האכילה שבפה הוא שע"י האכילה נשמר הקשר בין גוף האדם לנפשו ובאוכל יש גם את הענין הגשמי של הלחם וגם את הרוחניות המחיה את הלחם שהיא הנותנת כח וחיות לנפש האדם וכמו שמפורסם בשם האר"י הקדוש עה"פ 'לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם' וזה לשון ספר הליקוטים "פי' כי חיות הנשמה הוא לא על ידי המאכל כי על מוצא פי ה' שהיא הברכה המוציאה את ניצוצות הקדושה מהטומאה". עכ"ל קודשו שם בפרשת עקב. ופירוש דבריו שע"י הברכה זוכה האדם לברר את הענין האלוהי שיש באוכל ולהעלותו ממדרגתו הנוכחית אל מדרגתו הוא כאשר הם נבלעים בו וכל זה נעשה ע"י הפה שהוא בענין חבור הגשמי אל הרוחני.

ועל פי דברים אלו נבין ביתר שאת את ביאור המהר"ל לגמרא המפורסמת בנדה פרק המפלת דף ל' ע"ב המתיחסת אל העובר במעי אמו שמלמדין אותו שם את כל התורה וכותבת הגמ' וז"ל "ויכיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסוטר על פיו ומשכחו כל התורה כולה" ועיין במהר"ל בחידושי אגדות לנדה שכתב וז"ל ודבר זה חיבור הנשמה בגוף ונעשה מוטבע בחומר ואמר כי מלאך סטרו על פיו דווקא והסטיירה הזאת כמו מי שסוטר ומחבר שני דברים יחד וע"י חיבור זה הנפש המדברת מוטבעת בגוף".

וביאור הדברים נראה שעפ"י כל מה שנתבאר לעיל מובן שענינו של הפה הוא חבור הגשמי והרוחני וע"י חבור זה כשנעשה בצורתו היותר עליונה ומתחזק כח הזכרון אך כאשר מהווה הגשמיות מחסום לרוחניות ממילא מגיע מצב של ניתוק מהשורש הרוחני על ידי המסך העב של הגשמיות וממילא שכחה באה וכל זה דווקא על ידי סטירה על פיו של העובר שיוצא אל אור העולם. (וע"ע מהר"ל בדרשה לשבת שובה ובנתיבות עולם נתיב הצדקה פרק ג').

לא ימוש ספר התורה הזה מפיך

נשוב עתה אל הפסוקים ביהושע. בחלק העוסק בלימוד התורה מצווה הקב"ה את יהושע "רק חזק ואמץ מאד לשמר לעשות ככל התורה אשר צוך משה עבדי אל תסור ממנו ימין ושמאל למען תשכיל בכל אשר תלך: לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה למען תשמר לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל" עכ"ל הפסוקים. והנה לכאורה נראה שיש כאן כפילות, אך מעיון בפסוקים נראה שכל פסוק מדבר על משהו אחר ולכן גם נכפל ענין חיזוק התורה ליהושע:

פסוק ז'

פסוק ח'

1. לשמור לעשות ככל התורה אשר צוך משה עבדי.	לא ימוש ספר התורה הזה מפיך.
2. אל תסור ממנו ימין ושמאל.	והגית בו יומם ולילה.
3. למען תשכיל בכל אשר תלך.	למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל.

לכאורה מההקבלה בין הפסוקים נראה שפסוק ז' עוסק בתורה שבעל פה ופסוק ח' עוסק בתורה שבכתב. בהשוואה מס' 1 רואים שבפסוק ז' נקראת התורה "התורה אשר צוך משה עבדי", הצויים של משה ליהושע, ואילו בפסוק ח' נאמר "ספר התורה הזה" ספר הוא התורה הכתובה. בהשוואה מס' 2 אפשר להשוות את הנאמר בפסוק ז' למ"ש בדברים י"ז פסוק י' "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" שמדבר על החיוב לשמוע לדברי חכמים. בהשוואה מס' 3 נראה שפסוק ח' מדגיש קודם את השמירה על הכתוב וכתוצאה מכך "תצליח את דרכיך ואז תשכיל" דהיינו נעשה ונשמע קודם "תצליח דרכיך", המעשה- ואז תשכיל, תבין את הטעמים. לעומת פסוק ז' "תשכיל בכל אשר תלך" שתושבע"פ היא הנותנת טעמים לתושב"כ ולכן "תשכיל בכל אשר תלך".

לאחר שנתבאר ענינם של שני פסוקים אלו נבין את כוונת הציווי "לא ימוש ספר התורה מפיך". לאחר שהקב"ה הזהיר את יהושע על תושבע"פ- הענינים והצויים המעשיים, כח חכמי התורה חוזר הקב"ה ואומר "לא ימוש ספר התורה הזה מפיך" שהכל יהיה מיוסד על אדני התושב"כ שלא יהיה מצב של "פיך"

בלי התושב"כ. וזהו פשט הפסוק 'לא ימוש ספר התורה הזה מפיד' במשמעות האחד בין התושב"כ לתושב"פ (היינו ע"י הפה).

השורש "מש" פירושו זו מהמקום בו היה קשור ותפוס קודם לכן, וזהו "לא ימוש עמוד הענן" ו"לא ימוש ספר התורה הזה מפיד", "מן המים משיתיהו" ולכן הוא גם משמש במשמעות של ממשות שהרי מציאות של ממשות היא על ידי ההתגשמות וההתרחקות מהשורש הרוחני. וזה מה שמכוון רבי נחמן בעומק דבריו הנפלאים, שכמו שמתבאר פשט הפסוק שביארנו שלא ירחק ספר התורה הרוחני מפיד שהוא החבור אל הגשמי, כך גם מובן במשמעות הפסוק הוראתו השנייה של השורש "מש" שענינו ממשות שבעצם מקורו באותו הסבר של ההוראה הראשונה של השורש "מש", וזהו מפיד- ע"י פיד שע"י הפה היינו החבור אל הגשמיות כמו שהבאנו מהמהר"ל בחידושי אגדות למס' נדה והכל אחד ואמיתי.

עתה שזכינו להבין את דברי רבי נחמן נראה שאפשר להוסיף ולעייין בדקדוק לשונו שכתב בזה"ל "לא ימוש ספר התורה. ימוש מלשון ממשות כמו שכתוב וימש חשד". עכ"ל. והנה לכאורה היה יכול להביא ראיה מדברי יעקב אבינו לרבקה "אולי ימשני אבי והייתי בעיניו כמתעתע". אלא נראה שכוונתו להביא דווקא מהפסוק "וימש חשד" לגבי מכת חשד במצרים ששם היה החושך ממשות, אך באמת זוהי הטעות בה טועים ההולכים בחושך שסוברים שחושך הוא העדר מציאות האור, אך באמת שהחושך הוא מציאות וממשות כי כאשר יש סילוק של האור אזי יש התרחקות וכתוצאה מזה התגשמות והתממשות והתחשכות. וענין החושך הוא מריחוק והסתרה, והנה ראיתי ב"פרי צדיק" לפרשת מקץ את ג' שכתב דבר נפלא ש"חשד" אותיות "שכח". והנה הדברים מבוארים היטב שדווקא מפסוק זה הביא רבי נחמן ראיתו שהרי כל ענין המאמר הוא על הזכרון והשכחה איך שע"י ההתגשמות וההתממשות של דברי תורה מגיע האדם לידי שכחה השולטת בדברים הגשמיים והמוגבלים ולכן דווקא החושך הוא שייך דבחי "וימש".

[זה לעומת האור שאין לו מציאות בפני עצמו שהרי האור הוא רק מהמקור למרות שאפשר לטעות ולחשוב שאין לו מציאות בפני עצמו, מיד כשיוסתר מקור האור יבטל מיד].

ומעתה נבין גם את סוף דברי רבי נחמן בתורה ק"י שלא צוטטו בתחילת המאמר וז"ל "יזה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה [ב"מ פה], שהתענה רב יוסף ארבעים יום שיתקיים למודו, אחוו ליה: "לא ימוש מפיד" ושוב התענה וכו', אחוו ליה: ומפי זרעך כלומר שלא ימוש ויגשמו מפיד ואז יתקיים תלמודו כי לא יהיה שכחה כי דבר רוחני אינו תופס מקום". עכ"ל קודשו.

ונראה לבאר ע"פ מה שהמשיכה שם הגמי' בסמוך במעשה דר' זירא שצם והתענה על מנת שישכח את תלמודו שלמד בבבל ויוכל ללמוד בא"י וז"ל הגמי' שם, ר' זירא כי סליק לארעא דישראל יתיב מאה תעניתא דלשתכח גמרא בבלאה מיניה". עכ"ל הגמי'. ולכאורה שני הפכים יש לפנינו מחד גיסא רב יוסף הרוצה לזכות שיתקיים תלמודו ומתענה על כך כו"כ תעניות, ומאידך גיסא ר' זירא הרוצה לשכוח את תלמודו ומתענה אף הוא כו"כ תעניות לשם כך, אך באמת הכל הולך אל מקום אחד שהרי כבר ביאר לנו רבי נחמן בתחילת תורה זו שע"י גשמיות בא שכחה וכדברי בעל חובת הלבבות "ככל שיוסיף הגוף בנין יוסיף השכל חורבן", ותענית ענינה לשבור ולמעט את כח הגופניות הגשמית שבאדם ולכן רב יוסף התענה כדי שיזכור תלמודו (ועיין מהרש"א שם שכתב שהתענה ארבעים תעניות כנגד ארבעים יום שהיה משה בהר סיני בעת קבלת התורה לחם לא אכל ויין לא שתה), והראו לו בחלומו לא ימוש מפיד וכמש"נ.

והנה איתא "במחשכים הושיבני זה תלמודה של בבל" שהיא בבחי' חשך בחי' שכחה וממילא מחלוקות רבות ומזה רצה ר' זירא להתנתק ולכן צם במטרה לשבר הגשמיות ולעלות לבחי' של תורת ארץ ישראל. וע"י שכחת החושך יזכה לאור.

יהושע משרת משה

בסוף דברינו נבוא לבאר את דברי הגמ' תמורה ט"ז שהבאנו בראש דברינו וז"ל הגמ' שם "אמר רב יהודה אמר רב בשעה שנפטר משה רבינו ל'גן עדן אמר לו ליהושע שאל ממני כל ספקות שיש לך, אמר לו רבי כלום הנחתיך שעה אחת והלכתי למקום אחר, לא כך כתבת בי "ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האוהל", מיד תשש כחו של יהושע ונשתכחו ממנו שלש מאות הלכות ונולדו לו שבע מאות ספקות ועמדו כל ישראל להורגו אמר לו הקב"ה לומר לך אי אפשר לך וטורדן במלחמה שנאמר "ויהי אחרי מות משה עבד ה'". עכ"ל הגמ'.

והנה נראה שהגמ' לומדת את הסיפור הזה ממה שנאמר "ויהי אחרי מות משה עבד ה' ויאמר ה' אל יהושע בן נון משרת משה לאמר" וכי, ובסוף הציווי האלוהי תולה הקב"ה את הכל ב'ירק חזק ואמץ מאד לשמר וכו'" כל ענין האזהרה על תושב"כ ותושבע"פ שנתבאר לעיל והנה כל המאמר הזה צריך ביאור.

ונראה לעני"ד שאפ"ל בביאור הענין שהרי משה רבינו היה רבו של יהושע ותמיד האדם תלוי ברבו ולכן בזמן הפטירה שואל הרב את תלמידו אם יש לו דבר מה לשואלו וכמו שמצינו אצל אליהו ואלישע. אך נראה שתשובתו של יהושע היא זו שגרמה לו לשכחה בעקבות מותו של משה רבנו. ניתן להסביר שהגאווה שבתשובה גרמה לו, אך נראה שיש בזה עומק נוסף, על מה שנאמר בתורה שיהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האוהל ניתן לבאר שהיה מתמיד בתורה ולא זז משם יומם ולילה אך נראה על פי דברי המדרש בבמדבר שם שמונה יהושע לירש משה מפני ששמשו כמאמר הגמ' בברכות ז' "גדול שימושה יותר מלימודה" וז"ל המדרש במדבר רבה פ' כ"א י"ד "יהושע הרבה שרתך והרבה חלק לך כבוד והוא היה משכים ומעריב בבית הועד שלך הוא היה מסדר את הספסלים והוא פורס את המחצלאות". עיי"ש באורך. נראה שעיקר מעלת יהושע אינה בהיותו "תלמיד משה" אלא משרת משה (ענין באר משה נ"ך יהושע א'), זה שהיה משכים בבוקר ומסדר אית בית המדרש זה שהולך עם משה אל מתחת להר כדי ללוותו בדרכו הלך וחזור, והמעלה המיוחדת בזה היא שע"י ראית המעשים וההנהגות של הרב רואה התלמיד איך המדרש מתיישם בחיי המעשה היום יומיים ולא נותר רק בגדר של לימוד עיוני גרידא. זו היתה מעלתו המיוחדת של יהושע ולכן יכול דווקא הוא להעביר את הירדן אל הארץ שהרי ארץ ישראל ענינה חיים מעשיים שלמים אך ארציים חרישה זריעה וקצירה וכל הקשור בזה.

אך חסרון יש באותה מדרגה של משרת. והוא שההתפרטות היתירה של המעשים בפועל פוגמת בלימוד הכללים והרעיונות העליונים שמכוונים ויוצרים את המעשים שבפועל ישנה המשכות אחר תושבע"פ אך בחי' תושב"כ נדחקה ויהושע שהוא בחי' תושבע"פ כידוע, "פני משה כפני חמה, פני יהושע כפני לבנה" שייכת בו שכחה ותחילת ספקות ששייכים הם בתושבע"פ בלבד טעות זו בתפיסתו של יהושע מבוטאת בתשובתו למשה 'לא כך כתבת בי ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האוהל' אומר לו יהושע למשה והלא שרתתיך והייתי עמך כל הזמן, אך יהושע טעה לכאורה בכך שכדי לתפוס את תפקידו של הרב יש צורך בכך שיהפך הוא לבחי' חמה להפך להיות המשפיע והמורה ולא רק מקבל לא רק עוסק

בעניינים הממשיים התחתונים יותר כל זה כמובן טעות בדקות לפי רוב מעלת מדרגתו של יהושע שקיבל תורה מפיו של משה רבנו).
וכתוצאה מהמצב שנוצר בקשו ישראל להורגו, להורגו דווקא כי כל ענינו הוא להנהיגם והוא לכאורה נכשל בתפקיד המנהיג ע"י שכחת ההלכות וכמשי"נ לעיל.
רצה יהושע שיגלו לו מן השמים אך זה גופא יהיה המשך לאותה טעות ולכן אין יכולים להצילו מן השמים, שהרי אם יגלו שוב יהיה יהושע משרת ולא מנהיג, מקבל ולא משפיע והרי טעות זו היא שגרמה לו את שכחת ההלכות והתעוררות הספקות ולכן אע"פ שיהושע נמצא במצב של סכנת נפשות ולכן "אמר לו הקב"ה לגלות לך אי אפשר".
מה שאינו מובן הוא סיוס דברי הגמ' "לך וטורדן במלחמה" וזה נלמד מסמיכות הציווי "קום עבור את הירדן" לתיאור הזמן של "יהי אחרי מות משה" וכמ"ש ונראה לבאר שהרי שכחת ההלכות בא מעצם היות יהושע המנהיג המעשי של עם ישראל ולכן פיוסם של ישראל יבוא ע"י שיראו שהוא מנהיגם לכיבוש ארץ ישראל מכיון שבהיות משה רבנו המנהיג לא יכלו לכבוש את איי מפני שנקודת משה לא היתה החיים הטבעיים-מעשיים אלא הניסויים-רוחניים ועל ידי המלחמה על הארץ יבינו ישראל שאע"פ שהפסידו את הבהירות ההלכתית התורתית זכו לקדושת איי מבחי' תושבע"פ.
ונראה שאפ"ל אף יותר מכך שע"י המלחמה על איי שענינה המלחמה עם הסי"א על קדושת החיים המעשיים על בחי' תושבע"פ יבררו את הבחינה הזו וישובו לבהירות שתחדור גם מבעד למעבה החומריות ולאור שיחדור גם אל רובדי החיים הנראים תחתונים יותר וזהו ענין של ירידה תכלית עליה שאמנם יש ירידה אך כל זה הוא כדי שיוכלו לזכות לבחי' ארץ ישראל בשלמותה.
וא"כ מובן מה החשיבות בציווי על תושב"כ ותושבע"פ בהתאחדותן כמו שביארנו לעיל מיד אחרי הלך וטורדן במלחמה.

תפילה

נסיים בתפילתנו של ר' נתן מברסלב תלמידו המובהק של רבי נחמן שנתיסדה על העניינים שנתגלו בתורה זו. וכמ"ש ר' נתן בהקדמת ספרו זו"ל:
"רבנו זכרנו לברכה הוא אדונו מורנו ורבנו הגאון הקדוש אור הגנוז והצפון מורנו הרב רבי נחמן זצ"ל בעל המחבר ליקוטי מוהר"ן הזהיר אותנו כמה פעמים בכמה מיני לשונות לעשות מהתורות תפילות ואמר שנעשה מזה שעשועים גדולים למעלה...ומכלל דבריו הבנו שעיקר כוננתו היתה בפשיטות שנתדל לעיין בתורות הקדושות והנוראות שגלה לנו להבין ולהשכיל כוונת אותה התורה למעשה ". עכ"ל שם.
ומפני שזה עיקר המדובר בתורה זו על המשכת התורה למעשה בחרנו להביא כאן אחת מתפלותיו שממנה רואים את עמקות ההבנה בתורה זו ורומזת לכמה דברים שביארנו זו"ל:
"מלא רחמים נתן התורה, עורה נא, עוררה נא ברחמיך וכוחך את הכח הגדול של התורה הקדושה אשר יש לה כח להאיר גם בתוך חשך אפלה שלי. כי אתה תאיר נרי, ה' אלהי יגיה חשכי. כי גם חשך לא יחשיך ממך, ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה', עשה מה שתעשה ברחמיך הרבים ונפלאותיך העצומים שאזכה לקיים באמת מקרא שכתוב: 'לא ימוש ספר התורה הזה מפידך', שלא יסורו דברי תורה מפני לעולם. וגם שלא יתגשמו ולא יתחשכו ע"י פי המגושם, רק אדרבא התורה תאיר בי לבטל ממני כל הגשמיות וכל

החשכות עד שאזכה להכיר אוך באמת ולהבין גדולתך וגדולת הצדיקים וגדולת התורה, ע"י עסקי בה באמת לשמה בלי שום פניות וגדלות ושקרים, בלי שום כוונה בשביל שום צד כבוד והתנשאות ומנהיגות ורבנות חס ושלוש, רק למען שמך לבד באמת לאמיתו. ועייז אזכה לתפוס את דברי התורה היטב בליבי ומוחי ודעתי, ותפתח ליבי בתורתך שאזכה ללמוד הרבה בכל יום, ולהבין כל דבר על בוריו לאמיתתו במהירות גדול, ולזכור היטב כל דבר שאלמוד. ולא אשכח שום דבר ממשנתי, ולא יבלבל אותי ולא יטריד אותי ריבוי הלימוד, רק תרחיב ליבי בתורתך שתאיר בי באור גדול ואזכה לתופסה ולקבלה במוחי וליבי בדרך רוחניותיה ודקותיה עד שתוכל כל התורה כולה לשכון בליבי ולזכרה היטב תמיד בלי שום שכחה כלל הבא מחשכות וגשמיות ח"ו", עכ"ל (תפילה תתר"ס).

ובזכות לימוד וזכירת התורה הקדושה יהי רצון שזוכה במהרה בימינו לקיום הפסוקים בישעיה (פרק נ"ט כ"א) "ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאום ה' ואני זאת בריתי אותם אמר ה' רוחי אשר שמת עליך ודברי אשר שמת בפיך לא ימושו מפיד ומפי זרעך ומפי זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם".